

AN CLÁSAL COINNÍOLLACH

32.1 Is iad an céadbheart agus an t-iarbheart an dá rud is tábhachtaí sa chaibidil seo. Is clásal an céadbheart ach féadfaidh an t-iarbheart bheith ina chlásal, ina ainm briathartha nó ina fhrása ainm bhriathartha. Is féidir an céadbheart a chur roimh an iarbheart nó ina dhiaidh. Is féidir freisin clásal eile a chur isteach eatarthu. Tá na pointí sin go léir á léiriú sna samplaí seo a leanas (cló iodálach ar an iarbheart; cló trom ar an gcéadbheart): *seas an fód **más fear thú; dá léifeá é thui gfeá é; murab amadán é is cleasaí é; abair leis éirí más féidir leis; dá n-íosfá é** ní dóigh liom go bhféadfaí thú a leigheas*, dúirt sé liom gan an teach a dhathú ***mura gcuideofása liom***; thug mé liom mo ghunna chun an sionnach a mharú ***dá bhfeicinn é.***

32.2 Clásal coinníollach a thugtar ar an gcéadbheart má tá an ghuí, nó ffinne an ráitis, nó freagra na ceiste, atá san iarbheart ag brath ar chomhlíonadh choinníoll an chéadbheart. Is clásal coinníollach gach céadbheart i samplaí alt **32.1** (ach féach **32.18**).

Cé go mbíonn céadbheart an chlásail choinníollaigh faoi réir ag an iarbheart de réir comhréire (go díreach mar a bhíonn aon fhochlásal eile faoi réir ag a uaschlásal), bíonn an t-iarbheart faoi réir ag a chéadbheart de réir loighce. Sin é an fáth atá le "céadbheart" a thabhairt ar an bhfoclásal.

32.3 *Má, dá, mura* na cónaisc is gnáiche i dtosach an chlásail choinníollaigh.

AN COINNÍOLL OSCAILTE

32.4 Féadann coinníoll an chlásail choinníollaigh bheith oscailte nó iata.

Is coinníoll oscailte é nuair nach nochtann an cainteoir, trí fhoirm na habairte, a thuairim féin i dtaobh fhíoras ná fhéidearthacht ná dhóchúlacht chomhlíonadh an choinníoll: *más tú Mac Dé tuirling den chros.*

Is minic áfach a insíonn an comhthéacs i gcoinníoll oscailte gur comhlíonadh nó gur dócha go gcomhlíonfar an coinníoll, nó a mhalairt.

Má agus *mura* na cónaisc a úsáidtear le coinníoll oscailte go hiondúil— *má* i gcás coinníollacha dearfacha, agus *mura* nó *má* ... *gan* i gcás coinníollacha diúltacha. Úsáidtear *dá* sa chlaoninsint i gcásanna áirithe.

An coinníoll dearfach

32.5 Sna cásanna is simplí bíonn an modh tascach sa chéadbheart, agus an tascach nó an t-ordaitheach nó an foshuiteach láithreach san iarbheart de réir bhrí na habairte: *má tá scian agat taispeáin dom í; más leat an gluaisteán tá an t-ádh ort; má tá do chos briste go bhféire Dia ort; má bhíonn sé ar scoil gach lá is maith an rud é; má bhíonn sé ar scoil amárach feicfidh mé é (15.7); má bhuaileann tú leis anocht abair leis teacht chugam; má thosaíonn an trít cogadh go sábhála Dia sinn; má chuaigh sé ar an aonach beidh sé déanach abhaile; má d'fhanadh sí cois na tine bhíodh cúis aici.*

32.6 Is féidir an coinníollach a chur ar lorg *má* (= ní), go dfreach mar is féidir é a chur ar lorg ní: *nuair a d'fheicfeá í (capall) má d'iarrfá an dara hollmhaitheas!*

32.7 An coinníollach maolaitheach a luaitear in **15.15**, úsáidtear é uaireanta sa chéadbheart agus san iarbheart d'ainneoin na réimíre *má*.

□ sa chéadbheart: *bhí sé ráite go dtiocfadh leis míorúiltí a dhéanamh, ach má thiocfadh is mór an trua nár chuidigh sé linne.* Is clásal oscailte dearfach an chéad chlásal coinníollach thuas. Mar sin de ní mór *má* a úsáid (féach an míniú ar chlásal oscailte in **32.4**). Is ionann *má thiocfadh leis* agus *más fíor go dtiocfadh leis*.

□ san iarbheart: *má fhaigheann tú caoi b'fhéidir go labhrófá ar mo shon; má tá céim ollscoile aige ba chóir go mbeadh sé sásúil.*

32.8 An coinníoll diúltach

Freagraíonn samplaí na dtrí roinn thíos do shamplaí na dtrí alt roimhe seo.

□ *mura bhfuil airgead agat go bhfoire Dia ort; mura leat an gluaisteán ná bain leis, ná fan leis má tá sé gan teacht fós; mura dté[ann] sé chun an Aifrinn gach Domhnach tá cúis leis; mura dté (rachaidh) tú abhaile ní bhfaighidh tú aon dinnéar; murar ith sé a chuid ní foláir nó tá sé gan a bheith ar fónamh; mura dtéadh sé abhaile bhíodh inní ar a bhean (32.5)*

□ *Ní mhairfeá cúig nóiméad tar éis é sin a ól. Mura mairfinn ní ólfaidh mé é (32.6)*

□ *mura dtaga sé anois b'fhéidir nach dtiocfadh sé choíche; mura bhfuil céim ollscoile aige ba chóir gan an post a thabhairt dó (32.7).*

AN COINNÍOLL IATA

32.9 Deirtear gur coinníoll iata atá sa chéadbheart má léiríonn an clásal amhras an chainteora faoi chomhlíonadh an choinníoll nó a chinnteacht faoi neamhfhéidearthacht a chomhlíonta nó go bhfuil a fhios aige nár comhlíonadh é.

Dá an cónasc i gcéadbheart dearfach; mura nó dá ... gan i gcéadbheart diúltach.

Ní athraítear foirm an bhriathair de réir am an ghníomhaithe murab ionann is an gnás i mórán teangacha Eorpacha eile.

dá dtéadh (rachadh) Liam ann inné (anois, amárach) gheobhadh sé an leabhar; mura dtéadh (rachadh) Liam ann inné (anois, amárach) ní bhfaigheadh sé an leabhar; dá mbeadh sé gan chiall ní choimeádfai sa bhanc é.

Sa chéad abairt thuas cuireann an cainteoir in iúl go gceapann sé nach ndeachaigh, nó nach dócha go ndeachaigh Liam ann inné; nó go gceapann sé nach rachaidh nó nach dócha go rachaidh Liam ann anois nó amárach.

Sa dara habairt cuireann sé in iúl go gceapann sé go ndeachaigh, nó gur dócha go ndeachaigh Liam ann inné; nó go gceapann sé go rachaidh, nó gur dócha go rachaidh Liam ann anois nó amárach.

32.10 Ní dhéantar aon athrú ar bhriathar an chéadbheart sa chlaoninsint; ná ní athraítear an t-iarbheart ach de réir na ngnáthrialacha (15.23-28). Cuirtear *dá* in áit *má* sa chlaoninsint ar

chéadbheart oscailte nuair atá am fáistineach i gceist, ach dá bharr sin tarlaíonn uaireanta go mbíonn athbhrí ag gabháil leis an gclaoninsint sa mhéid nach féidir a rá cé acu *má* nó *dá* a bhí san insint dhíreach. Mar shampla, is féidir dhá insint dhíreacha a chur ar an abairt seo a leanas: *dúirt Éamann go rachadh Eibhlín ag snámh dá dtriomódh sé.*

"Rachaidh Eibhlín ag snámh má thríomaíonn sé," ar seisean.

"Rachadh Eibhlín ag snámh dá dtriomódh sé," ar seisean.

Gabhann athbhrí le clásail dar tús *mura* sa tsli chéanna. Mar shampla, is féidir an dá insint dhíreacha seo a leanas a chur ar an abairt *chuala mé go dteipfeadh ar Threasa mura ndéanfadh sí a dícheall.*

Teipfidh ar Threasa mura ndéanfaidh sí a dícheall.

Theipfeadh ar Threasa mura ndéanfadh sí a dícheall.

LEAGANACHA TREISE

32.11 Chun treise a chur le dearfach nó le diúltacht an choinníll is féidir ceann de na múnlaí seo a leanas a úsáid mar chéadbheart i **gcoinníoll oscailte**.

Úsáidtear múnlaí (i), (ii), (iv) cibé acu dearfach nó diúltach an coinníoll; agus úsáidtear múnlaí (i), (ii), (iii) cibé am atá i gceist:

(i) *más rud é* (*más ní, má tá, má tá i ndán, má tharlaíonn*) + fochlásal ráiteasach: *más rud é go dtiocfaidh sé; más ní nár tháinig sí; má tá nach bhfuil sí tinn; má tá i ndán gur tú bean mo mhic; má tharlaíonn gur bádh iad*

(ii) *más amhlaidh* + clásal coibhneasta díreach: *más amhlaidh is fearr leat é; más amhlaidh nach bhfacthas mé*

(iii) *mura rud é* + fochlásal ráiteasach: *cad a tharla dó mura rud é go bhfuil sé marbh?*

(iv) *má ba rud é* + fochlásal ráiteasach: *cad a chuir fearg air má ba rud é nach raibh suim aige sa scéal?*

32.12 Chun treise a chur le dearfachtaí nó le diúltachtaí an choinníoll is féidir ceann de na múnlaí seo a leanas a úsáid mar chéadbheart i **gcoinníoll iata**. Úsáidtear múnlaí (i) thíos i gclásal iata ar bith. I gclásail iata dhiúltacha a úsáidtear múnlaí (ii), (iii):

(i) *dá mba rud é (dá mba, dá mbeadh i ndán, dá dtarlódh) + fochlásal ráiteasach a bhfuil a bhriathar sa mhodh coinníollach: cad a dhéanfaí dá mba rud é go mbeadh sí marbh? ba mhór an t-amadán mé dá mba [rud é] nach gcreidfinn aon ní atá os cionn mo thuisceana; dá mbeadh i ndán go bpósfadh Nuala é gheobhadh sí teach is talamh ón athair; dá dtarlódh nach bhfillleadh sé cé a gheobhadh an fheirm? ní dhíolfaidís an teach an lá sin dá mba nach bhfaighidís leathchéad míle punt air.*

Cuir an abairt dheireanach sin i gcomparáid leis an leath-chlaoninsint atá ar chlásal oscailte san abairt seo a leanas: *ní dhíolfaidís an teach mura bhfaighidís leathchéad míle punt* ("ní dhíolfaimid an teach mura bhfaighimid leathchéad míle punt air" ar siad ina n-aighe féin).

(ii) *dá mbeadh + ainmní + gan + ainm briathartha (nó frása ainm bhriathartha): bheadh gléas ní b'fhearr ort cuidiú le hobair na Gaeilge dá mbeifeá gan bheith ina muinín mar ghléas beatha; dá mbeadh sé gan teacht céard a dhéanfaí?*

(iii) *dá mbeadh gan + ainm bhriathartha: ba chuma i dtaca le hólca dá mbeadh gan ocras a bheith orainn; dá mbeadh gan talamh a bheith le goid ní bheadh oiread iomrá ar chreideamh is atá; níor chás di dá mbeadh gan bheith ina haghaidh ach oscailt an Domhnaigh; gheobhaidh tú bean ach dá mbeadh gan airgead a bheith aici nár bheag ab fhiú duit an cailín óg?*

Ní mar a chéile feidhm na gcéadbheart diúltach atá in (i), (ii), (iii), thuas agus feidhm clásal dar múnla *mura mbeadh (murab é, ach ab é) + fochlásal ráiteasach a bhfuil a bhriathar sa mhodh táiscach (32.22)*.

32.13 Más mian treisiú a dhéanamh ar aon chuid ar leith den chéadbheart téitear i muinín na modhanna treisithe atá in **16.50-62**:

□ **coinníoll oscailte**: *más leatsa a labhair sé; más inné a tháinig an soitheach; más buíochas a gheofar; mura duitse a tugadh é; murab abhaile a chuaigh an créatúr*

□ **coinníoll iata** (ní mór an modh coinníollach sa chlásal coibhneasta): *dá mba agatsa a bheadh an sparán; dá mba le speal a dhéanfaí an obair; dá mba é féin ba rí orthu; mura sa samhradh a thiocfadh sé; murab imithe abhaile a bheadh sé; murab inní a bheadh air; murab é a bheadh ann.*

Féach gur foirm phríomha agus nach foirm stairiúil atá sa dá chumasc den chopáil agus *mura* (i.e. *mura*, *murab*) sna cáisanna seo.

32.14 Is féidir dhá chéadbheart chomhordaitheacha a chur as a chéile gan a múnla a athrú: *má thagann sé agus má fheiceann sé thú; dá dtiocfadh sé agus dá bhfeicfeadh sé thú.* Ach is é is gnáiche an dara céadbheart a chur

□ i riocht frása ainm bhriathartha: *má théann sé isteach agus gan an caipín a bhaint de; má thugann tú turas ar an Róimh agus an Pápa a fheiceáil; mura dtaga sibh liom agus an fhleá a chaitheamh; dá n-éistfeá liom agus gan bheith ag síorchaint; dá mbuailfinn le Cárthach agus an iasacht a iarraidh air...*

□ i riocht fochlásal ráiteasach más *má* nó *dá* is tús don chéad chéadbheart: *má thagann sé amárach agus go (nach) bhfeicfidh sé mé; dá bhfanaidís anuraidh agus go (nach) ngabhfaí iad ...*

Ní foláir an fáistíneach a úsáid sa dara clásal den chéad sampla i (ii) chun an fáistíneach a léiriú cé gurb é an gnáthliúthreach atá sa chéad chlásal, agus an coinníollach a úsáid sa dara clásal den dara sampla d'ainneoin an foshuiteach caite a bheith sa chéad chlásal ar lorg *dá*.

32.15 Bíonn an t-iarbheart ar iarraidh in intriachtaí áirithe

□ ar lorg *dá*: *dá mbeadh a fhios agat! marbh a rugadh iad - dá bhfeiceadh sí beo iad!*

□ ar lorg *má* (= ní, níor): *ar m'anam má d'aithin mé féin iad! dream garbh a bhí i muintir a athar, agus má ba thaise do mhuintir a mháthar! dar Colm Cille na bhfeart má bhí áibhéil i gcaint an Fhir Dhorcha! chuireamar Pilib sa chúl ansin, ach má b'fhearr mar sin é!*

□ ar lorg *mura* (le searbhas): *murab é an t-am é chun Aifreann a rá! mura glic atá tú! murab ort atá an deabhadh!*

Bíonn an t-iarbheart ar iarraidh i gclásail chomparáideacha áirithe freisin (33.6).

32.16 Uaireanta fágtar an céadbheart ar lár má thagann *nó* roimh an iarbheart: *inígí anois nó [mura n-imí] ní bheidh caoi agaibh ar ball; tá tú bodhar nó [mura bhfuil] chuala tú mé; ná bris é nó [má bhriseann] díolfaidh tú as.*

32.17 Mura

Freagraíonn *mura* don Bhéarla *if not*. Ní hionann é agus an Béarla *unless*. Coinníoll dúbailte a ghabhann le *unless* go hiondúil; coinníoll singil le *if not* agus le *mura* (34.2). Sin é an fáth ar féidir iarbheart ceisteach nó guítheach a úsáid le *mura*: *mura bhfuil airgead agat cad is féidir a dhéanamh? go maithe Dia duit é mura bhfuil tú ag insint na fírinne; ní féidir a gceannach mura bhfuil agat ach punt; murar bhlais tú riamh cheana é ná blais choíche é.*

32.18 *Mura bhfuil an ghuf nó fírinne an ráitis nó freagra na ceiste atá san iarbheart ag brath ar chomhlíonadh coinníoll an chéadbhirt, ní clásal coinníollach ceart an céadbheart d'ainneoin coinníoll a bheith ann.*

Ní fíorchlásail coinníollacha atá i gceist le

□ céadbheart reitriciúil: *bhí sé caoga bliain d'aois má bhí sé bliain; tá sé i gcontúirt a bháite má bhí aon fhear riamh ann.*

□ céadbheart aisbhreathnaitheach: *táthar ag cuartú a muintire má tá muintir ar bith aici; bhí an focal sin pas beag crua má thuig siad é; is ann atá an fhírinne dá n-éistimis leis; tá sé curtha in áit dheas dá mbeadh deis curtha ar an uaigh.*

Sa chéadbheart reitriciúil, is amhlaidh a chuireann an clásal breis cinnteachta i gcéill; sa chéadbheart aisbhreathnaitheach, féachann an cainteoir siar ar a bhfuil ráite aige agus ansin maolaíonn sé an chaint sin le céadbheart. Sórt clásail chuimsithigh an céadbheart seo go minic.

D'fhéadfai a rá i dtaobh cuid de na habairtí sin go bhfuil an fíor-iarbheart in easnamh. Mar shampla, d'fhéadfai na focail *agus bí cinnte gur bhraith siad crua é* a chur isteach roimh *má thuig siad é* thuas.

Os a choinne sin níl rian de chéadbheart ná d'iarbheart sna habairtí seo a leanas cé go bhfuil siad gaolmhar ó thaobh brí leis na samplaí den chéadbheart aibhreachnaitheach thuas: *is fíor an focal é, an té a mhachnódh air* (= dá ndéanfadh duine machnamh air chaithfeadh sé a admháil gur fíor an focal é); *is deas an scéal é, an té a thuigfeadh é*.

Ní fíorchlásal coinníollach ach oiread an céadbheart faomhach ná an céadbheart neamhchúiseach.

MURACH; ACH

32.19 Más mian a chur in iúl go mbeadh nithe ar chuma áirithe mura mbeadh rud éigin á n-athrú, úsáidtear ceann de na cónaisc *murach* nó *ach*, agus feidhm réamhfhocail acu, roimh chlásal ainmfhoclach nó a chothrom:

chaillfí an cluiche murach Seán (tusa, m'athair, an lá a bheith fliuch, go raibh Seán ag imirt, nach raibh an t-ádh ar an muintir eile, chomh maith is a bhí an lánchúláí, a fheabhas a bhí an cúl báire, a ndearna an captaen);

murach go raibh (bhfuil, mbeidh) sé imithe chríochnóimis an obair inné (inniu, amárach); ní rachainn ann inné (inniu, amárach) ach feabhas na haimsire; ach go bhfaca mo dhá shúil féin é ní chreidfinn é; is fada ó déarfainn i (Laoi na mBuann) ach go raibh mé ag déanamh nach gcreidfidís seo inti.

Tabhair faoi deara

□ go n-oireann na múnlaí sin don ócáid cibé am (láithreach, caite, fáistineach) atá i gceist

□ gurb é an modh tascach a úsáidtear sa chlásal a leanann *murach* nó *ach*

□ gurb é an modh coinníollach atá sa phríomhchlásal (ach féach **32.20**).

32.20 Is minic a úsáidtear táscaigh caite an bhriathair *bí* sa phríomhchlásal d'fhonn beochta: *murach gur stad an capall bhí mé marbh* (in ionad *mharófaí mé*). Féach **15.13**.

32.21 Saghas céadbhirt iata is ea an chuid den abairt dar tús *murach* nó *ach*. Tá níos mó ná céadbheart ann, áfach, óir cuirtear neamh-chomhlíonadh an choinníll in iúl dúinn go lom díreach. Mar shampla, is ionann brí don dá abairt seo a leanas:

Bheinn ann amárach murach go mbeidh mé ar scoil.

Bheinn ann amárach mura mbeinn ar scoil — ach beidh mé ar scoil. Féach mar atá brí *murach*, *ach*, ag na focail Bhéarla *but for* [the fact that].

Corruair úsáidtear an saghas sin frása mar a bheadh gnáth-chéadbheart oscailte ann: *caillfear iad ach grásta Dé*.

32.22 Úsáidtear na frásaí *mura mbeadh*, *murab é*, *ach ab (gurb) é*, in ionad *murach*, *ach* freisin: *mura mbeadh é chaillfí an cluiche*; *murab é go bhfaca mo dhá shúil féin é ní chreidfinn é*.